

УДК 343.91-055.2

Т.В. ПРОДАН,

асистент кафедри кримінального права і криміналістики
Чернівецького національного університету ім. Ю. Федьковича

ЗЛОЧИННЕ МИСЛЕННЯ ЖІНОК, ЯКІ ВЧИНЯЮТЬ НАСИЛЬНИЦЬКІ ЗЛОЧИНИ

Анотація. В статті автором проведений аналіз категорії «мислення». Класифіковано мислення за суб'єктом, в результаті якого визначається мислення жінок як окрема категорія. Дається власне визначення злочинного мислення, яке є похідним від мислення. Розкривається структура злочинного мислення. Встановлюється, що спосіб активного насильницького поведінкового акту жінки є актуалізацією злочинного насильницького мислення.

Ключові слова: мислення, мислення жінок, злочинне мислення, насильницька злочинність.

Постановка проблеми. Дослідження насильницької злочинності, зокрема її причин, необхідно здійснювати не лише з точки зору впливу зовнішніх факторів на особу, але й враховувати фактори, які пов'язані із «внутрішньою стороною» злочинного способу активного поведінкового акту. Саме наявність злочинного мислення, на нашу думку, є одним із факторів, що обумовлює злочинний насильницький спосіб активного поведінкового акту, а тому у нас викликає певний інтерес дослідження злочинного мислення жінок, які вчиняють насильницькі злочини.

Зосередження нашої уваги саме на злочинному мисленні пояснюється тим, що ми досліджуємо жіночу насильницьку злочинність крізь призму теорії злочинної установки, елементами якої є: потреби, ситуація, злочинне мислення та злочинна воля. Оскільки, ми вже розглянули першу складову даної теорії, зокрема здійснивши криміноло-

гічну характеристику потреб жінок, задоволених злочинним насильницьким шляхом [1, с. 161-167], ми можемо переходити до наступного елементу теорії злочинної установки — злочинного мислення.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Злочинне мислення частково висвітлювалось в межах статей В.С. Батиргареева, Е. Балтен (E. Bulten), Б.Р. Гарнер (B.R. Garner), Дж. Т. Морі (J.T. Morey), К. Найт (K. Knight), Х. Нійман (H. Nijman), Д.Д. Сімпсон (D.D. Simpson), К. Стаак (C. Staak), Г.Д. Уолтерс (G.D. Walters), П.М. Флін (P.M. Flynn). Однак, вищенаведені вчені не досліджували процес утворення злочинного мислення, що в свою чергу дає нам можливість говорити про актуальність обраної теми.

Мета статті (постановка завдання). Автор статті ставить перед собою завдання розкрити злочинне мислення жінок, які вчиняють насильницькі злочини на підставі аналізу

категорій «мислення» та «злочинного мислення».

Виклад основного матеріалу.

При наявності сформованої потреби, підтриманої необхідною ситуацією, активізується, на нашу думку, наступний елемент злочинної установки, а саме — злочинне мислення. Для того, щоб дослідити злочинне мислення жінок, які вчиняють насильницькі злочини нам необхідно визначити зміст, який вкладається у поняття «мислення». Слід зазначити, що дослідженням категорії «мислення» займалися: О. Зельц [2, с. 45-46], С.Л. Рубінштейн [3, с. 383-386], О.Д. Тихомиров [4, с. 54], Г.В. Щокін [5, с. 44] та інші. Аналізуючи роботи вищенаведених вчених, ми спостерігаємо, що всі вони розуміють мислення як психічний процес пізнавальної діяльності особи, що характеризується опосередкованим і узагальненим відображенням дійсності в ході її розумових операцій, що виникає на основі практичної діяльності та пов'язаний із розв'язанням задач.

Однак у нас викликають інтерес погляди на категорію «мислення», які висловлюють Д.М. Узнадзе [6] та його учень Ш.О. Надірашвілі [7], адже ми підтримуємо його теорію установки, а тому «мислення» як один із її елементів ми будемо розглядати крізь призму даної теорії.

Слід зазначити, що особа мислить для того, щоби розв'язати задачу, яка виникла перед нею і таким чином задовольнити специфічну потребу, яка виникла у неї на основі об'єктивації. Отже, розв'язання теоретичної задачі є головним завданням мислення. Але перш ніж безпосередньо переходити до мислення, особа звертається до акту об'єктивації, тобто розв'язання теоретичної задачі спочатку породжує акт об'єктивації. Що ж являє собою даний акт? Акт об'єктивації, на думку

Д.М. Узнадзе, полягає в тому, що поведінка особи в результаті перешкоди затримується, її активність зупиняється і переноситься в теорію. Тобто наявні об'єкти стають предметом спостереження, а саме об'єктивуються [6, с. 101]. Це полягає в тому, що коли активна поведінка втрачає доцільність, особа перериває її і, звернувшись до акту об'єктивації, приступає до усвідомлення необхідної ситуації. У цей час у особи з'являється потреба з'ясувати причину своєї невдачі, тобто виникає потреба в пізнанні. Така потреба, в свою чергу, протиставляється проблемній ситуації, що заважає продовженню поведінки. У неї активізується система інтелектуально-моральної активності, використання якої дозволяє їй пізнати потрібні компоненти. Ці чинники є необхідними умовами, об'єднання яких разом із іншими компонентами в єдину установку дає можливість розв'язати розумову задачу [7, с. 250]. Таким чином, можна зробити висновок, що акт об'єктивації дає можливість особі перенести активність своєї поведінки в сферу теорії [6, с. 115]. Як бачимо з вищенаведеного, щоби виник процес мислення необхідно спочатку зупинити активність і перенести її в сферу теорії, а отже, ми приходимо до висновку, що мислення протікає на базі акту об'єктивації.

Слід зазначити, що мислення являє собою певний процес. Оскільки особа пізнає предмети і явища навколишнього світу через власний внутрішній світ за допомогою різних психофізіологічних функцій, то ми можемо зробити висновок, що мислення є не просто процесом, а є психічним процесом. До того ж ми спостерігаємо, що у зв'язку з тим, що особа повинна розв'язати задачу і тим самим обрати для цього варіант активного поведінкового акту, у неї починається розумова психічна

активність, яка проявляється у повторенні, спостереженні, уявленні та увазі.

Повторення, на думку Д.М. Узнадзе, полягає в тому, що особа отримує можливість розглядати дійсність, як щось дане і повторюване. Так, на його думку, вона доходить до того, що починає споглядати світ, переживати його в аспекті спокою і нерухомості як щось самому собі ідентичне, доступне повторному сприйняттю і впливу [6, с. 192]. Тобто дана психічна активність являє собою постійне повернення до вже раніше отриманої інформації, систематичне відтворення вже певних фактів у пам'яті та повернення до подібної ситуації, з метою її застосування до ситуації, що виникла.

За допомогою такої психічної активності, як спостереження, особа активно, цілеспрямовано сприймає об'єкти, в ході чого отримуються знання про зовнішні сторони, властивості і відносини досліджуваного об'єкта. За допомогою спостереження, на думку Д.М. Узнадзе, особа починає повторно сприймати окремі ознаки (як властивості предмета). Він стверджує, що у цьому випадку, окремі якості, які особа відчуває, як певні чуттєві ознаки, тепер стають для неї властивостями відомого предмета. Це виходить, на його думку, в результаті повторного переживання тих же властивостей і за допомогою слова — в результаті спільної роботи сприйняття та логічного (словесного) мислення — спостереження [6, с. 194-195].

На етапі уявлення особа відтворює у своїй свідомості знання, що ґрунтуються на основі попередньо отриманої інформації зі спостереження. В основі всякого уявлення завжди лежить відтворення минулих відчуттів і сприйнятих. Як зазначає Д.М. Узнадзе, найбільш характерною формою уяв-

лення є продукти пам'яті. Основною особливістю, на його думку, фактів пам'яті є та обставина, що вони все переживаються не як своєрідні змісту психіки, а як щось, що вже раз мало місце і зараз лише повторюється [6, с. 195].

За допомогою уваги особа може зосередитися у певний момент в більшій чи меншій мірі на всіх об'єктах, які мають для неї значення з метою подальшого відкидання всіх непотрібних їй об'єктів для сконцентрування своєї уваги на чомусь одному з метою його повнішого дослідження. Сутність уваги полягає в тому, що вона робить свідомим те, що без неї вічно залишалося б поза свідомістю [6, с. 196]. Таким чином, особа довільно може зосереджувати свою увагу то на одному, то на іншому об'єкті, навіть у тих випадках, коли в навколишній обстановці нічого не змінюється.

Таким чином, здійснивши ряд розумових операцій, пізнавши предмети за допомогою психічної активності особа приходить до мисленнєвого розв'язання задачі, обравши спосіб активного поведінкового акту. Саме обрання способу активного поведінкового акту є кінцевим етапом мислення. На цьому етапі особа розглядає всі можливі варіанти своєї поведінки і обирає для себе найдоцільніший, кожен з яких вона попередньо проаналізувала.

Отже, можна зробити висновок, що нагальне розв'язання задачі, яка в свою чергу залучає до пошуку варіантів її розв'язання чисельні розумові дії, активно проявляється тоді, коли під впливом потреби визначається мета і в певній ситуації виникає перепона на шляху її досягнення [8, с. 65], тобто коли виникає проблемна ситуація, яку необхідно розв'язати [9, с. 300].

На основі вищевикладеного, ми приходимо до висновку, що в широ-

кому розумінні під мисленням можна розглядати процес, що протікає на основі акту об'єктивації, який спрямований в ході здійснення психічної активності на розв'язання теоретичної задачі, результатом якого є обрання способу активного поведінкового акту. Виходячи з цього, у вузькому розумінні мислення — психічний процес, результатом якого є обрання способу активного поведінкового акту.

Оскільки ми досліджуємо злочинне мислення жінок, то ми припускаємо, що мислення жінок відрізняється від мислення чоловіків. Так, як зазначає О.І. Шушляпін обробка інформації у представників різної статі відбувається по-різному, а отже, вони думають по-різному і у них різне сприйняття, пріоритети та поведінка [10, с. 22]. Як стверджує І.О. Гавриш чоловікам властиво мислити більш логічно, абстрактно і просторово. Жінка ж, на її думку, думає більш конкретно та часто спирається на інтуїцію. Вона зазначає, що чоловіки ставляться до більшості справ раціонально, а жінки — емоційно, поширюючи одну думку на безліч ситуацій [11, с. 146]. М. Пугачьова підкреслює, що психологічною наукою вже на початку минулого століття було визначено, що у чоловіків логіка прямолінійна, сконцентрована на чомусь конкретному, а

у жінок — інтуїтивна і пов'язана з урахуванням тисяч потрібних і непотрібних подробиць [12]. Також, на думку І.О. Гавриш, у критичних ситуаціях чоловіча психіка здатна швидко мобілізуватися і перебудуватися, а жіноча психіка як би трохи «запізнюється», вона не здатна змінити ставлення до реальності в найкоротші терміни (думки постійно фокусуються на дрібницях, які не допомагають змінити ситуацію). Вона зазначає, що мобілізація, зміна світовідчуття під конкретні життєві ситуації жінці даються нелегко і займають значний час. Чоловіки ж, як вона стверджує, реагують в подібних ситуаціях більш оперативно і з більшою ефективністю. На її думку, поява всіх цих відмінностей пов'язана, в першу чергу, з різним гормональним фоном, а отже, мислення чоловіків та жінок істотно розрізняються через низку об'єктивних обставин [11, с. 144, 146]. Як бачимо існують певні відмінності у мисленні жінок та чоловіків, а тому, вважаємо за можливе виділити окремо мислення жінок та мислення чоловіків. Також ми можемо говорити про те, що мислення може бути як незлочинне, так і злочинне. Зокрема, незлочинне мислення, на нашу думку, є процесом пошуку розв'язання задачі, вирішення якої не пов'язано з посяганням на охоронювані кримінальним

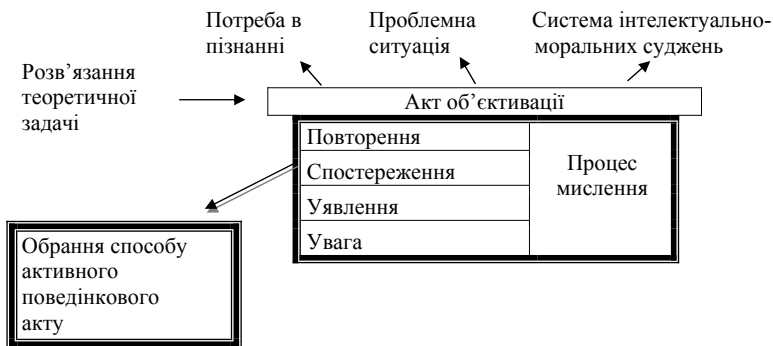

Рис. 1. Мислення (Т.В. Продан)

законом цінності. Що стосується злочинного мислення, то детальніше ми його розглянемо нижче. Лише зазначимо, що на нашу думку, злочинне мислення опосередковано вивчається в рамках кримінальної психології. Це пояснюється тим, що одним із елементів її предмету є вивчення психологічних закономірностей, пов'язаних із формування злочинної установки [13, с. 301]. А злочинне мислення, як ми зазначали вище, входить до злочинної установки.

Слід зазначити, що чіткого поняття злочинного мислення ми не зустрічали. Проте, вчені дають певну характеристику даному способу мислення. Зокрема, К. Найт, Б.Р. Гарнер, Д.Д. Сімпсон, Дж. Т. Морі, П.М. Флін зазначають, що злочинне мислення розглядається як динамічний процес пізнання, яке може і повинно бути змінене у осіб, що вчинили злочини до того моменту, коли вони будуть звільнені з місць позбавлення волі та адаптовані в суспільстві. До того ж вони підкреслюють, що злочинні конструкції мислення, як асоціальні установки, розглядаються майже в усіх теоріях злочинної поведінки [14, с. 159, 162]. Як стверджує Г.Д. Уолтерс злочинне мислення розглядається як провісник злочинної поведінки [15, с. 87]. До того ж Е. Балтен, Х. Нійман, К. Стаак підкреслюють, що злочинне мислення розглядається не лише як провісник злочинної поведінки, але і як елемент злочинної поведінки [16, с. 35]. Таким чином, ми бачимо, що злочинне мислення розглядається в багатьох значеннях. Однак, на основі вищевикладеного ми можемо зробити висновок, що злочинне мислення є процесом пізнавальним і динамічним, яке обов'язково пов'язане зі злочинним актом.

В ході нашого дослідження, ми припускаємо, що мислення осіб, яке

відхиляється або суперечить, тобто вступає в конфлікт з прийнятими в суспільстві нормами, які охороняються кримінальним законом, у вузькому значенні може називатись злочинним. Це пояснюється тим, що таке відхилення проявляється у посяганні на суспільні відносини та соціальні блага, які охороняються кримінальним законом. Як зазначає В.С. Батиргареева спосіб мислення, який забезпечує відповідні поведінкові реакції людини, пов'язані саме з протиправними діями, образно можна визначити як злочинний [17, с. 235].

Проте, виходячи з вищевикладеного ми не можемо визначити, коли виникає саме злочинне мислення у особи. Так, виходячи з вищенаведеного визначення «мислення» ми припускаємо, що злочинне мислення виникає на кінцевому етапі, а саме на етапі обрання способу активного поведінкового акту. Оскільки на попередніх етапах психічної активності особа лише розкриває зміст ситуації, яка виникла, досліджує її та припускає можливе розв'язання, яке може бути злочинним. Але припущення ще злочинного способу розв'язання, не означає, що у особи виникає злочинне мислення. Адже психічний процес, який здійснюється за допомогою психічної активності не може бути злочинним. Оскільки особа в ході психічної активності обробляє лише наявну інформацію і видає її в подальшому у вигляді логічного компонента — думок. Далі, на нашу думку, відбувається відбір найоптимальнішого способу на етапі обрання способу активного поведінкового акту, що буде втілений у вигляді дії.

Таким чином, ми приходимо до висновку, що припущення злочинного способу як одного із варіантів розв'язання особою задачі не може передбачати наявність у такої особи злочинного

мислення, а тому і відповідно вищенаведені етапи мислення не є злочинними. Саме проаналізувавши всі ці етапи, розглянувши всі недоліки та переваги можливих способів розв'язання задачі, особа на останньому етапі «обрання способу активного поведінкового акту» приймає рішення про обрання саме злочинного з усіх доступних для неї. Тобто, ми спостерігаємо, що яке конкретне рішення, в тому числі і злочинне, буде прийнято вирішується за допомогою психічної активності, яка актуалізується в результаті усвідомлення поставленої задачі. А отже, на основі вищевикладеного, ми можемо припустити, що під злочинним мисленням слід розуміти психічний процес, результатом якого є обрання злочинного способу активного поведінкового акту.

Вище ми з'ясували, що мислення жінок в деякій мірі відрізняється від мислення чоловіків. А тому ми можемо припустити, що є злочинне насильницьке мислення жінок. Як ми вже зазначили, саме на кінцевому етапі «обрання способу активного поведінкового акту» у особи виникає злочинне мислення, а отже, на нашу думку, на даному етапі може виникати і злочинне насильницьке мислення жінок. Це пояснюється тим, що особа може обрати два способи, що пов'язані з порушенням норм, які охороняються кримінальним законом України. Зокрема, злочинне мислення можна поділити: на злочинне ненасильницьке мислення (наприклад, при заподіянні особі майнової шкоди шляхом викрадення майна або обману) та на злочинне насильницьке мислення (наприклад, при заподіянні особі смерті або тілесних ушкоджень), що дає нам змогу виділити саме злочинне насильницьке мислення жінок. Оскільки даний спосіб мислення вини-

кає лише на останньому етапі, то слід підкреслити, що, як і при злочинному мисленні, у жінки на попередніх етапах не має злочинного насильницького мислення. Жінка на кінцевому етапі обирає злочинний спосіб активного поведінкового акту, але який пов'язаний із застосуванням насилля, метою якого є заподіяння особі смерті або тілесних ушкоджень.

В результаті спроби розкрити злочинне мислення жінок, які вчиняють насильницькі злочини, на підставі аналізу категорій «мислення» та «злочинного мислення» ми дійшли таких **висновків**. Обрання способу активного поведінкового акту є результатом розв'язання теоретичної задачі індивіда в ході здійснення ним психічної активності. Способом розв'язання даної теоретичної задачі є мислення як процес, який протікає на основі акту об'єктивації. Оскільки мислення характеризується індивідуальністю, виявляється можливим за суб'єктом класифікувати їх на мислення жінок та мислення чоловіків, які мають відмінності, етіологія яких багатоманітна. Злочинне мислення як чоловіка, так і жінки є поняттям похідним від мислення, але характеризуючи мислення як саме «злочинне» ми розуміємо його як процес, результатом якого є обрання саме злочинного способу активного поведінкового акту — акту, який суперечить нормам кримінального закону. Активний поведінковий акт, який вчиняється жінкою та носить насильницький характер є результатом психічних процесів жінки, в результаті якого вона обирає насильницький злочинний спосіб його реалізації. Вищевикладене дає нам можливість стверджувати про наявність злочинного насильницького мислення у жінок, які вчиняють насильницькі злочини.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ:

1. Продан Т.В. Кримінологічна характеристика потреб жінок, задоволених злочинним насильницьким шляхом в Україні / Т.В. Продан // Право і суспільство. — 2015. — № 4 (2). — С. 161-167.
2. Кашапов М.М. Психология творческого мышления профессионала : Монография. — М. : ПЕР СЭ, 2006. — 688 с.
3. Рубінштейн С.Л. Основы общей психологии / С.Л. Рубінштейн. — Издательство: Питер, 2002. — 720 с.
4. Тихомиров О.Д. Психология мислення: навчальний посібник / О.Д. Тихомиров. — М. : Видавництво Московського університету, 1984. — 272 с.
5. Основы психологических знаний: Учебное пособие / Автор-составитель Г.В. Щёкин. — 4-е изд., стереотип. — К. : МАУП, 2001. — 128 с.
6. Узнадзе Д.Н. Экспериментальные основы психологии установки. — Тбилиси : Издательство Академии наук Грузинской ССР, 1961. — 210 с.
7. Надирашвили Ш.А. Установка и деятельность. — Тбилиси : Издательство «Мецниереба», 1987. — 361 с.
8. Бедь В.В. Юридична психологія: Навч. посіб. — 2-ге вид., доп. і переробл. — К. : МАУП, 2004. — 436 с.
9. Маклаков А.Г. Общая психология. — СПб. : Питер, 2001. — 592 с.
10. Шушляпин О.И. Мужчина и женщина: межличностные взаимоотношения, мышление и деятельность / О.И. Шушляпин // Новости медицины и фармации. — 2011. — № 1-2 (351-352). — С. 22-23.
11. Гавриш И.А. Формирование нравственных ориентаций личности на основе психологических различий мужчин и женщин / И.А. Гавриш // Вестник МГОУ. Серия «Педагогика». — № 1. — 2011. — С. 144-148.
12. Пугачёва М. В чем разница мужской и женской психологией? / М. Пугачёва. — [Электронный ресурс] // Режим доступа: <http://www.myjane.ru/articles/text/?id=5996>.
13. Васильев В.Л. Юридическая психология. — СПб. : Питер, 2001. — 640 с.
14. Knight K., Garner B.R., Simpson D.D., Morey J.T., Flynn P.M. (2006). An Assessment for criminal thinking. *Journal of Crime & Delinquency* 52 (1): 159-177.
15. Walters G.D. (2006). Appraising, researching and conceptualizing criminal thinking: a personal view. *Journal of Crim Behav Ment Health* 16 (2): 87-99.
16. Bulten E., Nijman H., Staak C. (2009). Measuring criminal thinking styles: The construct validity and utility of the PICTS in a Dutch prison sample. *Journal of Legal and Criminological Psychological* 14: 35-49.
17. Батиргареева В.С. Рецидивна злочинність в Україні: соціально-правові та кримінологічні проблеми : монографія. — Х. : Право, 2009. — 576 с.

Продан Т.В.

Преступное мышление женщин, которые совершают насильственные преступления.

Аннотация. В статье автором проведен анализ категории «мышление». Классифицировано мышления за субъектом, в результате которого определяется мышления женщины как отдельная категория. Дается собственное определение преступного мышления, которое является производным от мышления. Раскрывается структура преступного мышления. Устанавливается, что способ активного насильственного поведенческого акта женщины является актуализацией преступного насильственного мышления.

Ключевые слова: мышление, мышление женщин, преступное мышление, насильственная преступность.

Prodan T.

The criminal thinking of female, that commit violent crimes.

Summary. Choose how active behavioral act is the result of solving theoretical problem of the individual in the exercise of mental activity. The way to solve this problem is theoretical thinking as a process that occurs through the act of objectification.

Because thinking is a characterized by individuality, it is possible for the entity to classify them into thinking female and thinking men, which have differences, which varied etiology. The criminal thinking as men and female is derived from the concept of thinking, but thinking describing it as «criminal» we understand it as a process that results in a criminal way the election is an active behavioral act — an act that is contrary to criminal law. Active behavioral act, which committed female and has violent character is the result of mental processes female, in which it chooses violent criminal way of its implementation. The foregoing enables us to assert the existence a criminal violent thinking among female who commit violent crimes.

Keywords: thinking, thinking of female, criminal thinking, violent crime.

